

Hamberger Judit

A SZLOVÁKIAI VÁLASZTÁSOK GYŐZTESEI

Szlovákiában a 2006. június 17-én megtartott, előrehozott parlamenti választások győztesei azok, akik két hét alatt kormánykoalíciót hoztak létre. A koalíció vegyes: a kormányzás feltételeiben egy baloldali és két jobboldali párt egyezett meg egymással. A hármas koalíció legfiatalabb, és politikailag legtapasztalatlanabb pártja (ami érvényes mind a párt eddigi élettartamára, mind elnöke életkorára) a 29,15 százalékkal domináns Smer. Mindhárom koalíciós pártra jellemző, hogy „egyszemélyes”, tehát az erős vezér, az erős pártelnök karizmájára épülő párt.

A koalíció létrejöttét három tényező határozta meg: az egyik, hogy a két kisebb párt előzetes politikai és elvi-értékrendi feltételek megszabása nélkül fogadta el az ajánlatot, mert mindenáron kormányra akart kerülni; a másik, hogy a közvetlen felmérések kimutatták: ennek a három pártnak a szavazótábora éppen ezt a koalíciós összetételt, éppen ezt a koalíciós kormányt kívánta a legnagyobb arányban. *A lehetséges koalíciós variációk közül ez volt* – szlovák körülmények között – *a politikailag legszerveesebb megoldás* (még akkor is, ha többen katasztrófa-koalíciónak nevezik). Ezért nincs oka azt feltételeznünk, hogy bármelyik, ellenzékbe szorult párt (például a Magyar Koalíció Pártja [MKP]) hibás lenne abban, hogy ez a koalíció jött létre. E koalíció létrejöttének harmadik tényezője, hogy a Smernek sikerült magába olvasztania a kis baloldali pártokat, így koncentrálna a szétszóródott baloldali szavazatokat; ugyanígy képes volt erejét összeszedni és koncentrálni a Szlovák Nemzeti Párt is.

A domináns baloldali párt: a Smer

A koalíció domináns pártja a magát szociáldemokrataként meghatározó Smer ('irány') lett, amelyet 1999-ben a fiatal és mérhetetlenül ambiciózus Robert Fico alapított azokból a baloldali politikusokból, akik a rendszerváltás után megreformált kommunista párt, a Demokratikus Baloldal Pártja (Strana demokratickej ľavice, SDL) politikájával elégedetlenek voltak. Fico 1992-ben, a SDL vezetőségi tagjaként és képviselőként vált a szlovák politikai elit tagjává. Még nem volt 30 éves, amikor már az Európai Emberi Jogi Bíróságnál és az Európa Tanácsnál – mint jogász – képviselte Szlovákiát. Már 1999-ben megtalálta populista hangját és érveit. Ezt használja pártjának létrehozása óta. Azóta azt hangoztatja, hogy tudja, hogyan lehet úgy bevezetni a reformokat, hogy az a lehető legkevésbé fájjon.

A párt kezdetben a helyét és az útját kereste. 1999-ben az új arcok új pártjaként jelentkezett, amely nem ideologizál, a racionális és pragmatikus politika híve. (Fico szívesen hangoztatta, hogy az országnak fiatal politikusokra van szüksége.) Kezdetben ideológiailag semleges pártként határozta meg pártját, majd (a baloldali pártok szétesése, szétaprózódása miatt) a baloldalon levő űr betöltését célozta meg. Ezét kapóra jött neki, hogy 2001-től a Blair és Schröder nyomdokain haladó harmadikutas elképzeléseket a magáénak vallhatja. Bár megtalálta az „értékrendet”, aminek alapján felismerhetővé tette saját politikai ambícióit, ám – a 2002-es választás nagy várományosaként – még nem kapta meg a kormányrudat, mert a jobboldali kormánykoalíció a radikális (gazdasági, szociális) reformokat még nem indította el. Csak ez után vált Fico előtt teljesen világossá, hogy a baloldali önképet kell erősítenie, mert ez az, amit a reformok által megnyomorított lakosság nagyobbik része ért és értékkel.

Fico folyamatosan és nagy vehemenciával, hangosan bírálta a Dzurinda-kormányok (1998–2006) gazdasági és politikai lépéseit. Rendszerint az elfoglalt, dühös vagy mérges politikus képét mutatta. A kormány minisztereinek és a kormányfőnek a leváltását – parlamenti képviselőként – a legtöbbször ő kezdeményezte. 1999-ben már határozottan lépdelt előre a politikusok népszerűségi listáján. A kemény jobboldali reformokkal szemben a baloldali alternatíva reményét nyújtva növelte tovább saját maga és pártja népszerűségét.

A harmadik utat egyúttal a szlovák viszonyokra alkalmazta: *sem az, ami Mečiar harmadik kormánya volt, sem az, amit Dzurinda kormányai képviselnek; a Smer ezekhez képest egy harmadik út alternatívája.* Programjában elismeri a piac és a vállalkozások értékeit, egyúttal azonban elismeri és elfogadja a kormány és az erős állam feladatait is. Szlovákiának nem bal- vagy jobboldalra van szüksége, hanem stabilitásra, rendre, igazságosságra, egészséges észre, értelemre és pragmatizmusra. Ennek jegyében *meg kell erősíteni az államot és a nemzeti érdekek védelmét.*

Fico pártelnök a rend és a kemény kéz politikájának híveként nyilvánult meg, amikor 2001-es moszkvai látogatása után, a rend és a törvény uralmának pragmatikus oroszországi megvalósítása miatt dicsérte Putyin elnök politikáját. Még azt is állította, hogy Putyin ilyenfajta politikája közel áll a Smer programbeli értékeihez.

A Smer politikusai a fiatal, dinamikus baloldal helyes *szociális* és jogi *alternatíváját* kínálták fel. A modern európai baloldal azonban már nem a régi, hagyományos baloldali módon működik, és a támogatottsága sem egészen ugyanaz. Az új baloldal – Fico szerint – a hatékony, termelékeny gazdaság híve, amely az erős szociális programok alapja. Ezért az, hogy a párthoz gazdaságilag erős személyek csatlakoznak, jó, helyes és kívánatos. (Fico is bátran hirdeti magáról, hogy soha nem játszott a szegény embert, hanem büszkén vállalja, hogy ő gazdag, jól megy neki.)

Ehhez a baloldali párthoz tehát bátran csatlakozhatnak (tagként, képviselőként, mecénásként) a vállalkozók és nagyvállalkozók, a menedzserek, a milliomosok, és ugyan-

ilyen bátran csatlakozhatnak a volt nemzeti kommunisták is. Eleddig nem zavarta őket, hogy a Smer a hagyományos baloldal álláspontját hangoztatja, amikor a nagyvállalatok, monopóliumok állami irányításának fontosságát hangsúlyozza. A nemzeti érzelmű kommunisták is jó helyen vannak e pártban, hiszen a pártelnök és társai soha nem hátrólták el magukat a nacionalista jobboldaltól (sőt ismertek a pártelnök korábbi MKP-és romaellenes kijelentései).

Miután a Smer a 2002-es választások után kénytelen volt ellenzékbe vonulni, a pártelnök és társai azzal foglalkoztak, hogy egyesítsék, azaz beolvassák a kisebb baloldali pártokat (SDL, SDSS, Szociáldemokrata Alternatíva), amelyek nem voltak képesek átlépni a parlamentbe való bejutás küszöbét. A szocialista és szociáldemokrata jellegű baloldali erők egyesítése után a párt a nevét kiegészítette a szociáldemokrata jellezővel (Smer-SD), így helyet kapott a Szocialista Internacionáléban is. Ezután megszerzte a beolvasztottak vagyont (a legvagyonosabb a megreformált kommunista utódpárt, a SDL volt).

A Smer elitje nagyjából a fiatal, türelmetlen, a hatalmat maguknak akaró vállalkozókból és politikusokból tevődik össze. A képviselők között több a milliomos. Sokan közülük olyanok – élükön Ficóval –, akik érdekeltek az energetikában, különösen az atomerőművek építésében. Ezen a vonalon rendelkeznek kapcsolatokkal az orosz atomerőmű-ipari komplexumok felé is. A pártot, annak anyagi igényeit állítólag az atomlobbi, az atomerőművek építésében érdekelt vállalkozói körök támogatják.

A kisebb koalíciós partner: a jobboldali nacionalista Szlovák Nemzeti Párt (SNS)

A Szlovák Nemzeti Párt az 1989 novembere után kialakult demokratikus szlovák parlamenti rendszer egyetlen történelmi pártja. 1871-ben alakult meg, és nagyrészt az evangélikus felekezethez tartozó, nemzeti érzelmű szlovákok nemzeti és szociális szempontú politikai, iskolai és kulturális céljainak képviseletét vállalta fel. (A nemzeti érzelmű szlovák katolikusok kisebb részben, és csak időnként szervezkedtek e párt keretein belül. A katolikusok alapvetően más pártokban politizáltak.) Kisebb-nagyobb megszakításokkal, de általában nem sok megválasztott parlamenti képviselővel, 1939-ig volt része a szlovák pártéletnek. A legjelentősebb politikai feladatokat az I. világháború előtti időszakban hajtotta végre.

A pártot 1990-ben olyan nemzeti-nacionalista programmal szervezték újjá, amely pár hét alatt radikális jobboldali jelleget öltött. 1989 novembere után az egyetlen olyan szlovák politikai formáció volt, amely programjában világosan és egyértelműen az önálló szlovák állam létrehozását tűzte ki célul. Programja a tiszta szlovák nemzetállam megteremtése és feltételeinek biztosítása, a Dél-Szlovákiában a magyarok között ki-

sebbségben élő szlovákok nemzeti, politikai és gazdasági szempontú védelme, a magyarokkal szembeni bizalmatlanság fenntartása és erősítése, a magyarellenesség hevítése, a magyar kisebbség politikai képviselőinek mint jogi személyeknek a betiltása. Ennek a pártnak meghatározó jellemzője a bármiféle kisebbséggel szembeni fóbia.

A SNS az előző választási ciklusban (2002–2006) nem jutott be a parlamentbe, mert belső viszálykodások miatt a párt három részre szakadt. 2006-ra – éppen az éles magyarellenességtől indítva – legyőzték belső ellentéteiket, összefogtak, hogy a MKP-t kiszorítsák a kormányzati hatalomból, ezért 12 százalékos eredményük rendkívülinek mondható. (Hosszú távú szociológiai felmérések mutatják, hogy a szlovák lakosságra általában ilyen arányban, 12 százalékban jellemző az erősen nacionalista, azaz élesen magyarelles álláspontok hangoztatása. Ennek ellenére a SNS választói önmagukat általában nem tartják szélsőségesnek, és jobboldalinak sem túlzott arányban, hanem inkább középre, gyakran a balközépre sorolják magukat.)

A Szlovák Nemzeti Pártban 1990 óta a szélsőséges szlovák nacionalizmus nyilvánul meg, amelynek kulturális-ideológiai támogatója a Matica slovenská. A párt jelenlegi elnöke, hosszú idő óta Zsolna polgármestere, Ján Slota, akit 1993-ban választottak meg a párt élére. Ő az, aki tudatos önépítéssel, elementáris gyűlölettel, rendkívüli vagyonnal a háta mögött, magabiztosan hangoztatja ország és világ előtt a magyarok alacsonyabbrendűségére vonatkozó, pár mondatos, tehát egyszerű szlovák nemzeti filozófiáját.

*A még kisebb koalíciós partner: a néppárti, populista, jobboldali
Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (LS–HZDS)*

A Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom 1991 tavaszán alakult meg. Vladimír Mečiarnek és híveinek politikai akaratából jött létre, ezért időnként Mečiar Mozgalomának is nevezik. Ez a mozgalom a történelmi Szlovák Nemzeti Párt riválisának, a két háború között Szlovákiában domináns Hlinka Szlovák Néppártjának (amely a két háború között a katolikusok nemzeti és szociális elemeket hangsúlyozó, rendkívül népszerű tömegpártja volt) a nyomdokain kíván haladni, amit gyűjtőpárti jellegével, és nevének majdnem azonos rövidítésével egyértelműen sugallt is (a történelmi párt rövidítése: HSLS, Mečiar mozgalmaé: HZDS). Néppárti törekvését Mečiar abban is kifejezte, hogy 2003-ban a mozgalom neve elé csatolta a Néppárt rövidítését (LS–HZDS). A mozgalom meghatározása, politikai értékrendi besorolása mindig nehéz feladat volt. Egyszerre volt nevezhető nemzeti-nacionalista baloldalnak és az alakuló kapitalisták, milliós–milliárdos tulajdonokkal rendelkező csoportok (menedzserek) pártjának. Nagy tömegeknek, nyugdíjasoknak és a vidéki lakosság jelentős hányadának,

valamint a szlovákok önálló államra és vezérre vágyó részének jelentette a követendő politikai formációt. Külföldi megfigyelők – az egyszerűség kedvéért – gyakran neveztek „barna párt”-nak.

Mečiar Mozgalma, megalakulása óta – az örökös pártelnök-vezér hallatlan (kezdetben, az 1990-es évek elején több mint 80 százalékos, legutóbb 11 és 15 százalék közötti) népszerűségének köszönhetően – a 2002. szeptemberi parlamenti választásokig minden választást megnyert (35 és 20 százalék között mozgó, lefelé tendáló eredményekkel). Most, 2006-ban azonban hatalmas volt a veresége (mindössze 8 százalékos eredményt ért el).

Az évek során a HZDS veszítette el a legtöbb képviselőt, politikust. Minden választási ciklusban legalább egy tucat képviselő és politikus hagyta el, akik más pártokat és mozgalmakat hoztak létre, gyakran rivalizálva a mozgalommal. Ez a „lemorzsolódás” 1993-ban kezdődött, és a mostani választásokig folytatódott. 2002 és 2006 között a HZDS-t 15 képviselője hagyta el. Ez a folyamat minden választási ciklusban jelentős átcsoportosulásokat eredményezett. A lemorzsolódás oka elsősorban Mečiar politikusi személyiségében és megvalósított politikai gyakorlatában keresendő.

Mečiar Mozgalmának politikai elitjében számtalan volt a bolsevik-kommunista pártfunkcionárius. (Az önálló Szlovákiában, Mečiar Szlovákiájában ugyanis nem érvényesült az átvilágítási törvény.) E pártban gyülekeztek azok, akik a meghirdetett nemzeti burzsoázia, a nemzeti vagyonos réteg tagjai kívántak lenni, és kapcsolataik, pártszolgálataik révén, a vezér privatizáló módszerének és tempójának köszönhetően messés vagyonokhoz juthattak. (Belőlük alakult ki Mečiar széles körű, nagyon befolyásos klientúrája.)

Mivel a mozgalom egyszemélyes párt, ahogy Mečiar öregszik és „elkopik”, a pártja is elhasználódik, lemorzsolódnak a politikusai, és nemsokára, de legfeljebb két ciklus múlva meg is szűnik, mert más pártok átveszik néppárti funkcióját. Fennmaradását már az sem segíti elő, hogy végre (1998 óta először) újra a kormánykoalíció tagja lett. A néppárti funkciót, amit ebben a hármásban és egyáltalán a szlovákiai pártpalettán betölt, a szlovák társadalom egyre kevésbé igényli, mert egyre differenciáltabb lesz, és sokrétűvé váló érdekeit mások, más pártok és politikusok képviselik.

Mečiar nimbusza véget ért; kormányfőként egyik fő jelszava az volt, hogy „nem privatizáltam, nem privatizálok, nem fogok privatizálni”. Ehhez képest ő és családja Szlovákia leggazdagabb emberei, milliárdos vagyonnal rendelkeznek. Mečiar ma már inkább csak saját vagyonát és híveit akarja kormányzati szinten is megvédeni, és a társadalom igényeinek egyre kevésbé felel meg. (Annak idején saját pártpolitikus társai azt állították róla, hogy a HZDS-t családi birodalmának kft.-jeként kezeli.)

Már csak az szavaz rá, aki még mindig imádja. A HZDS szavazótáborát az idősebb, gyengén iskolázott, vidéki, falusi rétegek teszik ki. Addig lesznek szavazói, amíg ezek

az idősek, nyugdíjasok élnek. Ezt jelzi a választói gárda radikális csökkenése is. Mečiar is nyugdíjba megy, és jönnek helyette az ifjú titánok, élükön Robert Ficóval.

A koalíció szervezőségének bizonyítéka: Fico és Mečiar viszonya

Fico és Mečiar között a rivalizálás azóta folyik, hogy Fico önálló pártot hozott létre. Mára már a fiatalabb került föléje az öregebbnek, ami 2000 óta érzékelhető. A politikusok népszerűségi listáján 1999-ben vette át a fiatal Fico az öregedő Mečiartól a vezetést, és ez a sorrend azóta (legalábbis a kettőjük viszonyában) nem változik. Fico már 2001-ben visszautasította, hogy csatlakozzon a HZDS vezette ellenzéki összefogáshoz, ami Mečiar igénye volt. Fico a saját útját akarta járni, le akarta győzni Mečiart, aki politikailag vesztésre állt, mert a nyugati külföld már izolálta őt. Nem véletlen, hogy Fico gyakran hangzott: Mečiarral „mint személlyel” nem működik együtt.

Kettejük kapcsolatának már megvan a homályosnak nevezhető múltja. Fico politikai történetében vannak olyan zavaros pontok, amelyek alapján feltételezhető, hogy közöttük és Mečiar között – körülbelül 1993 óta – ismeretlen alapú, mély érdekközösség áll fenn, amely a miniszterelnöki posztért és a legnépszerűbb politikus helyéért folytatott küzdelmük ellenére, folyamatosan létezik és működik. Fico megúsza Mečiar mint miniszterelnök minden radikális és durva leváltási hullámát, és megmaradt azon a jelentős poszton – az Európai Bíróságon Szlovákiát képviselve –, amely fontos hely volt az Európai Unió irányában, és amelyet 1993-ban kapott meg. Fico volt az egyetlen a Demokratikus Baloldal Pártjában, aki az 1994. őszi választásokon nem zárta ki a HZDS-szel való együttműködés lehetőségét, annak ellenére, hogy pártpolitikus társai ezt elutasították. Később is, amikor 1996-ban Mečiar koalíciójának problémái kerekedtek, és az a veszély fenyegette, hogy kormánya szétesik, hogy új választások lesznek, Fico és pártja többször megtámogatta Mečiart a kormányban, sőt annak kisebbségi kormányát is fenntartotta volna.

A koalíció szervezőségének másik bizonyítéka: a koalíciót alkotó pártok tömegtámogatása

A tömegtámogatást illetően már a választások előtti felmérések azt mutatták, hogy választóik többsége éppen a később létrejött koalíciós felállást támogatja. Ugyanezt erősítették meg a közvetlenül a választások után elkészített felmérések is. A szavazótáborok kölcsönös szimpátiájának felmérése, a kereszt-pártpreferenciák is ennek a koalíciónak adták a legnagyobb lehetőséget. A társadalom nagyobbik részét tehát éppen ez

a kormánykoalíció elégíti ki a legnagyobb mértékben. Ez a koalíció magában foglalja a három fő értéket: legyen a megfelelő mértékben baloldali, nemzeti-nacionalista és néppárti. (Az is a társadalom nagyobbik részének értékrendjét igazolja, hogy a három párt vezetői – Fico, Mečiar, Slota – tartósan a legnépszerűbb politikusok közé tartoznak.) A nép többsége kívánságának megfelelő koalíció jött létre. Egy koalícióba szerveződött a szlovák társadalom másfél évszázada legjellemzőbb politikai törekvése, a nemzeti, a szociális és a népi (az utóbbihoz korábban társult a katolicizmus is, de a politikai katolicizmus – a kereszténydemokrata mozgalmat kivéve, amely 8–10 százalékos szokott elérni – ma már nem jellemző a társadalomra).

A HZDS szavazótáborának van a Smer szavazótáborához legközelebb álló értékrendje: a rend és a biztonság e koalíció politikusai által gyakran hangoztatott érték. A biztonságok közül a szociális biztonság a legfontosabb, ami a Smer első számú politikai értéke. A Szlovák Nemzeti Párt választói tábora is a Smer tartja a legelfogadhatóbb partner-pártnak. A Smer a maga preferenciáit az előző választáshoz (2002) képest megkészserezte (13,46 százalékról 29,15 százalékra). Elsősorban a szociális szempontból elégedetlen választókat szerezte meg, de a kapcsolat a párt és a választók között ideiglenes, esetleges, nem állandó. A Smer választói a társadalomnak minden csoportjából toborzódtak, a szlovák átlagot teljesen lefedik. A választók magukat általában baloldalra és középre sorolják.

A három párt szavazótáborának egyik legjelentősebb közös nevezője az a remény, hogy e koalíció az, amely a leginkább képes a társadalomban újra biztosítani a rendet, a jogot és a biztonságot. A koalíció összeállításakor tehát Fico teljes mértékben figyelembe vette a szavazótáborok elvárását. Éppen ez lehet az, ami a koalíció stabilitásának társadalmi körülményeit biztosítja. Az új koalíció belső stabilitását pedig szoros érdekeközösségre, érdekegyezésre alapozták.

Az új kormány jellemzői, esélyei

Az új koalíció belső stabilitását az biztosítja, hogy a domináns szociáldemokrata párt szabad kezet kapott a két kisebb párttól saját baloldali szociális programjának megvalósítására. Ezért a „feltétel-nélküliségért” cserébe a két kisebb koalíciós partner – mindkettő jobboldalinak vallja magát – olyan kormányzati pozíciókat kapott, amelyekben megvalósíthatja azokat a törekvéseket, amelyek pártjaikat, különösen pedig a pártelnököket éltetik. A Szlovák Nemzeti Párt és elnöke, Ján Slota megkapta azon tárcák nagyobbik részét, amelyeket a MKP irányított, és így erős befolyást gyakorolhatnak Dél-Szlovákia életére és problémáira. Egyúttal sikerült elűtnie a MKP-t a kormányba jutás lehetőségétől. A HZDS és elnöke, Vladimír Mečiar megkapta az igazságügyi tár-

cát, amivel biztosította a maga és hívei számára, hogy a múltban elkövetett szabálytalanságok, törvénytelenések (és a privatizációs sajátosságok) mikéntjét nem firtatják tovább. Az egyezség tehát a szokásos politikai egyezségnél annyiban szorosabb, hogy a három pártelnök személyes érdekei alapján is kötött. (A kormányulések és kormánydöntések előtt kötelező koalíciós tanács is csupán a három pártelnökből áll.)

A parlamentben a kényelmes abszolút többséget (150 mandátumból 85 mandátum a koalícióé) megszerezték, és olyan gazdasági és politikai érdekközösségbe tömörültek, amely erős kormányzást tesz lehetővé, feltételezve és megengedve, hogy kibírja a négyéves kormányzási ciklust. Fico kormányfő úgy vélte, hogy nincs e kormányban semmi különös, semmi kivetnivaló, egyszerűen és szabályosan összeállt az addigi ellenzék. Ez az igazi kormányváltás, bizonyos – de eddig még nem világos – mértékű kurzusváltással egybekötve. Az új kormány indulása belpolitikailag (szociális, gazdasági és belügyi szempontok alapján) nevezhető kurzusváltásnak, a külpolitika azonban e koalíció legbizonytalanabb, leghomályosabb eleme. A kormányprogramban a külpolitikai elvek és célok meglehetősen képlékeny, semmitmondó, általános megfogalmazásban szerepelnek.

Sokatmondó tény, hogy az eddigi szlovák kormányok közül a jelenlegiben (amely 16 tagú) vannak a legtöbben, akik az 1989 előtti kommunista párt (KSS, Komunistická Strana Slovenska) tagjai voltak. (Az új kormányfő, Robert Fico 1987 óta volt tagja a KSS-nek.) Sokan vannak, akik szerint a Smer a kormányzás súlya és feszültségei következtében később szét fog esni, s a gyengébbik koalíciós partnerre, a HZDS-re is – bár nem a kormányzás nehézségei miatt – ez a sors vár. Csupán a SNS marad egyben, mert fenntartó ereje mindaddig működni fog, amíg Szlovákiában magyar kisebbség él.

A koalíciónak tehát – legalábbis jelenleg – erős a társadalmi és a belső személyi kohéziós ereje. (Ismeretlen még az, hogy a kívülről, külföldről ható erők hogyan fogják érinteni ezt az összetartó energiát és érdeket.) Ennek alapján fennáll annak esélye, hogy végigviszi a négy évet. A változások legfeljebb a kormány egyes tagjait fogják érinteni, annál is inkább, mert a kormányban több olyan miniszter van, akik nem a pártok elitjeiből kerültek funkcióba, hanem kívülről, szakemberként bevont miniszterek, akiket a miniszterelnök bármikor leválthat.

(2006. augusztus 10.)